

СЕКЦІЯ V. Давньорускі старожитності та епоха пізнього середньовіччя. Підсекція I
Археологія давньоруського часу

храму вималювалась наступна «багатошарова» картина пам'ятки, пов'язана з виникненням та подальшою історичною долею цього унікального комплексу.

Найдавнішими виявились матеріали черняхівської культури (II-V ст. н. е.). Їх виявили в тріщинах основи першого приміщення поблизу рельєфу. Ці знахідки дослідник відніс до першого періоду, пов'язаного з виникненням і функціонуванням рельєфу. Тут же знайдено кераміку V-VIII і XI-XIII ст., що свідчить про використання приміщень храму в ці періоди. Кам'яна кладка другого приміщення, а отже, друга і третя кімнати представляють пізньосередньовічний монастир XVI-XVII ст. Наявність тут слідів від пожежі, а також кераміки та кахлів цього ж часу, свідчать про те, що пожежа відбулась в середині XVII ст.

Таким чином, І. С. Винокур прийшов до таких висновків: історико-культурні корені рельєфу лежать у старожитностях язичницького, дохристиянського часу, а іконографічний тип зображення дуже самобутній; у XVI-XVII ст. на місці язичницького храму функціонував пізньосередньовічний монастир. Отже, унікальність Бушанського скельного храму очевидна.

Крім розкопок Скельного храму І. С. Винокур провів також детальну археологічну розвідку на території Буші та в її околиці. Виявивши численний археологічний матеріал дослідник встановив, що після трипільських племен тут проживало населення доби бронзи (II тис. до н. е.). Ним також виявлені поселення скіфського часу (VI-IVcT. до н. е.), поселення черняхівської культури (II—V ст. н. е.), ранньосередньовічне слов'янське селище (V-VIII ст. н. е.) та давньоруське поселення (XI-XIII). В XVI-XVII ст. тут був пізньосередньовічний замок і місто. Отже, щонайменше, від V тис. до н. е. на території сучасної Буші безперервно проживали люди.

Найбільшу увагу у дослідженні пам'яток археології на території Буші І. С. Винокур приділив Скельному храму. Також без уваги науковця не залишились інші пам'ятки археології віднесені ним до відповідних історичних епох.

В.С. Рудь, В.А. Косаківський (Вінниця)

Археологія Буші та околиць

Пам'ятки археології Буші привертали увагу дослідників здавна. Ще у 1883 р. відомий український історик В. Б. Антонович відкрив і дослідив скельне приміщення із наскальним рельєфом, відоме сьогодні як Бушанський або Скельний храм. Вивчення цієї унікальної пам'ятки продовжили археологічні дослідження під керівництвом відомих українських вчених - В. М. Даниленка

СЕКЦІЯ У. Давньорускі старожитності та епоха пізнього середньовіччя.

Підсекція І. Археологія давньоруського часу

у 1961 р. та І. С. Винокура у 1985 і 1987 рр.

Багато років вивченням історичного минулого Буші та її околиць, в першу чергу виявленням пам'яток археології, займається О. О. Пірняк. Завдяки його багатолітній і самовідданій праці та його стараннями у Буші в серпні 2000 р. створено єдиний на Вінниччині - «Історико-культурний заповідник «Буша», який він і очолює.

В рамках розвитку цього заповідника та з метою музеєфікації відкритих археологічних пам'яток і проводяться охоронні археологічні дослідження останніх років.

У 2005 р. археологічні розкопки у Буші проведено С. М. Рижовим та М. В. Потупчиком. Було відкрито і досліджено трипільську площадку на території середньовічного замку. Залишки житла було законсервовано, кераміку частково реставровано, а над розкопом зведено павільйон у вигляді трипільського житла. Проводиться музеєфікація цього об'єкту.

В польових сезонах 2007-2009 рр. експедицією Інституту історії, етнології і права ВДПУ ім. М. Коцюбинського проведено стаціонарні розкопки різночасових археологічних пам'яток на території с. Буша.

Дослідження 2007 р. Розкоп № 2 було закладено поряд з розкопом № 1 (2005 р.) неподалік від замкової вежі. Розмір розкопу 10x14 м (площа 140 м²). В розкопі виявлено 4 культурних шари. Верхній - пізньосередньовічний шар із матеріалами XVI - XVII ст., коли Буша була містом і на цьому місці розташовувався замок. Другий шар - черняхівський (II - V ст. н. е.). Третій шар - чорноліський (X - VII ст. до н. е.). Четвертий шар найнижчий - трипільський. Він представлений житлом №2, знаряддями праці та керамікою. Житло №2 являє собою складний житлово-господарський комплекс, який повністю не розкрито. Краї площадки оконтурені лише у південній та частково у південно-східній і південно-західній частинах розкопу. Наземна площадка займає площу близько 105 м².

Дослідження 2008 р. Закладено два розкопи: №3 та 4. Розкоп №3 - майстерня гончара. Досліджуваний комплекс являє собою залишки майстерні гончара, яка складалась з будівлі, нижня частина стін якої була кам'яною. Розкопано лише частину споруди розміром 7x4 м. По середині майстерні, напроти горна заглиблення круглої форми, яке могло використовуватись як передпічна яма, з якої вели випал кераміки. Гончарна піч знаходилась поруч, за східною стіною майстерні. Вона була двохярусною. Попередньо можемо датувати пам'ятку добою пізнього середньовіччя, а саме XVII - XVIII століттями.

Розкоп № 4 розміром 10x12 м (площа 120 кв. м). В ході дослідження в цьому

СЕКЦІЯ У. Даєньорускі старожитності та епоха пізнього середньовіччя.

Підсекція І. Археологія давньоруського часу

розкопі було виявлено різночасові археологічні матеріали: трипільської культури етапів VI, VII та CI, чорноліської культури, скіфського часу, періоду Київської Русі та пізнього середньовіччя.

Дослідження 2009 р. Було продовжено розкопки трипільського житла №2, яке частково було розкрито в польовому сезоні 2007 р. Об'єкт планували музеєфікувати в складі ДІКЗ "Буша". Однак, у зв'язку з відсутністю фінансування, вирішено продовжити дослідження. Розкоп було розширено на 2 м. з північно-західної та північно-східної сторони. Таким чином, його розміри збільшились до 16 12 м, а загальна площа до 192 кв. м.

В розкопі продовжили розчистку залишків трипільської площадки.

У південній частині розкопу розчищено частину слов'янської напівземлянки з піччю-кам'янкою та товстостінною ліпною керамікою. Землянку зруйновано частину трипільської площадки.

Крім того, в розкопі виявлено окремі фрагменти кераміки чорноліської культури, скіфського часу, черняхівської культури та пізнього середньовіччя. Основні знахідки відносяться до трипільської культури: фрагменти кераміки із заглибленим та розписним орнаментами, знаряддя праці (з кременю, каменю, рогу, кістки), антропоморфна та зооморфна пластика.

Отже, археологічні дослідження на території с. Буша 2007-2009 рр. підтвердили думки попередніх дослідників про те, що територія села, в міжріччі Мурафи і Вушанки, була заселена починаючи з середнього періоду трипільської культури. Тут виявлено матеріали чотирьох етапів Трипілля (VI, VII, CI, CI), чорноліської культури, скіфського часу, черняхівської культури, періоду ранніх слов'ян, Київської Русі та пізнього середньовіччя.

Всі знайдені артефакти поповнили археологічну колекцію фондів ДІКЗ «Буша».

Пам'ятка є доволі перспективною для подальшого вивчення, так як в процесі розкопок постали нові нез'ясовані питання, вирішення яких можливе в ході майбутніх досліджень.

СП. Маярчак (Хмельницький)

Торгівля у давньоруського населення

лівобережжя Середнього Подністров'я

(у межах Хмельниччини)

В IX-XIII ст. Дністер був важливою транспортною і торгівельною водною магістраллю, що сполучала землі сучасної Західної України з